

# روانشناسی اجتماعی

مرتضی غلامپور فرد

www.ketab.ir

سرشناسه: غلامپور فرد، مرتضی، ۱۳۶۳-

عنوان و نام پدیدآور: روانشناسی اجتماعی/مرتضی غلامپور فرد.

مشخصات نشر: تهران: مرتضی غلامپور فرد، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۴۲۳ص.

شابک: ۲۰۰۰۰۰ ریال: ۴-۱۸۷۲-۴-۶۰۰۰-۹۷۸-

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: روانشناسی اجتماعی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۸۹/غ/۱۰۳۳ HM

رده‌بندی دیویی: ۳۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۵۴۵۱۹

# روانشناسی اجتماعی

## *Social psychology*

مرتضی غلامپور فرد

طراح جلد و صفحه‌آرا: حمیدرضا سربابی

حروف نگاری: سعیده بیات

ناشر: مولف

شمارگان: ۵۰۰

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳

چاپ و صحافی: ارس

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

## پیشگفتار

با لطف خداوند متعال کار تألیف و گردآوری این اثر با موفقیت به اتمام رسید و گفتنیست که در این کتاب فصول زیر با محتویات مذکور مورد بررسی قرار گرفته است:

فصل اول به مقدمه و کلیات روانشناسی اجتماعی پرداخته شده است همچنین فصل دوم به شناخت اجتماعی، فصل سوم به پرخاشگری، فصل چهارم به پیشداوری، فصل پنجم به نفوذ اجتماعی، فصل ششم به تغییر نگرش، فصل هفتم به روابط متقابل، فصل هشتم به هم‌رنگی با جماعت، فصل نهم به تبلیغات و مقاعدسازی، فصل دهم به توجیه خود، فصل یازدهم به دوست داشتن، فصل دوازدهم به رفتار در گروه، فصل سیزدهم به اطاعت و فرمانبرداری، فصل چهاردهم به نظریه‌های روانشناسی- اجتماعی، فصل پانزدهم به روش‌های تحقیق در روانشناسی اجتماعی و در نهایت فصل شانزدهم به کاربردهای روانشناسی اجتماعی پرداخته است و امید دارد که منبعی مناسب برای خوانندگان آماده کرده باشد که مفاهیم اساسی رشته روانشناسی اجتماعی را تحلیل و بررسی کرده است.

مرتضی غلامپور فرد - آذرماه ۱۳۹۳

## فهرست مطالب

|     |                                                       |
|-----|-------------------------------------------------------|
| ۶   | ..... مقدمه                                           |
| ۱۰  | ..... فصل اول: مقدمه و کلیات                          |
| ۴۳  | ..... فصل دوم: شناخت اجتماعی                          |
| ۵۱  | ..... فصل سوم: پرخاشگری                               |
| ۹۱  | ..... فصل چهارم: پیشداوری                             |
| ۱۲۲ | ..... فصل پنجم: نفوذ اجتماعی                          |
| ۱۴۳ | ..... فصل ششم: تغییر نگرش                             |
| ۱۸۴ | ..... فصل هفتم: روابط متقابل                          |
| ۲۰۴ | ..... فصل هشتم: هم‌رنگی با جماعت                      |
| ۲۲۰ | ..... فصل نهم: تبلیغات و مقاعدسازی                    |
| ۲۴۸ | ..... فصل دهم: توجیه خود                              |
| ۲۶۰ | ..... فصل یازدهم: دوست داشتن                          |
| ۲۹۵ | ..... فصل دوازدهم: رفتار در گروه                      |
| ۳۲۴ | ..... فصل سیزدهم: اطاعت و فرمانبرداری                 |
| ۳۴۱ | ..... فصل چهاردهم: نظریه‌های روانشناسی اجتماعی        |
| ۳۷۳ | ..... فصل پانزدهم: روش‌های تحقیق در روانشناسی اجتماعی |
| ۳۹۹ | ..... فصل شانزدهم: کاربردهای روانشناسی اجتماعی        |
| ۴۲۳ | ..... منابع                                           |

## مقدمه

روانشناسی اجتماعی چیست؟ تقریباً به تعداد روانشناسان اجتماعی، برای روانشناسی اجتماعی تعریف وجود دارد. شاید اگر به جای آوردن فهرستی از این تعاریف، بگذاریم موضوع و محتوا، این شاخه از دانش را تعریف کند، آموزنده‌تر باشد. مثال‌هایی که در صفحات پیش آمد همه نمونه‌هایی از موقعیت‌های اجتماعی - روانی هستند که با وجود تنوع، همگی در یک عامل مشترک هستند و آن، نفوذ اجتماعی است. عقیده دوستان سام در مورد خصوصیات نامزد ریاست جمهوری، قضاوت وی را تحت تاثیر قرار داد. پاداش‌های معلم، بر سرعت و شدت جواب‌های «تد» در کلاس درس اثر گذاشت. برای دختر چهارساله، طفل کوچک در اثر توجه غیرعمدی دوستش به آن جالبتر شد. از طرف دیگر نفوذ ورزشکار المپیک بر نوجوانانی که شیرین گندمک می‌خورد، به هیچ وجه غیرعمدی نبود، بلکه موقعیت را عمداً طوری ترتیب داده بودند که آن نوجوان، والدینش را به خرید آن نوع غذا وادار کند. دکاندار ایالت موتانا با قالبی فکری درباره سیاه‌پوستان متولد نشده بود، بلکه دیگران، به نحوی آن را در مخیله‌اش جای داده بودند. بی‌توجه شدن چارلی نسبت به دختر رویاهایش، یقیناً به ترس وی از طرد شدن، نحوه احساس او درباره خودش و فرض ضمنی او درباره احتمال نسبی طرد شدنش از سوی هر دو دختر، مربوط می‌شود. اینکه خانم دبیر شهرکنت چگونه به این اعتقاد رسیده بود که افراد بی‌گناه سزاوار کشتن هستند، در واقع سوالی وحشتناک و شگفت‌انگیز بود. تا به اینجا می‌توانیم بگوییم که اعتقاد او ناشی از شرکت غیرمستقیم وی در حوادث دلخراش پردیس دانشگاه است. پرسش درباره وقایع جونزتاون و رانکو سانتافه، از این هم پریشان‌کننده‌تر است؛ چه نیروهایی مردم را وادارند تا خود را به هلاکت برسانند و والدین را وادارند که فرزندان خود را مسموم سازند؟ این مورد هم، پرسشی پیچیده است که امیدوارم در محتوای کتاب، پاسخ‌ها و بینش‌هایی نسبی را در مورد آن ارائه کنم. ارثی بودن «خانه داری» طبق گفته پدر ماری، قابل تصور است، اما این احتمال خیلی بیشتر است که ماری از طفولیت، هرگاه به امور زنانه از قبیل پخت و پز، خیاطی و عروسک‌هایش اظهار علاقه کرده است. خیلی بیشتر مورد تشویق و تمجید قرار گرفته است تا وقتی که نسبت به فوتبال، مشت زنی، شیمی علاقه نشان داده است. همچنین این فرض معقول به نظر می‌رسد که اگر بردار کوچک ماری به امور خانه داری اظهار علاقه می‌کرد، برای جشن تولدش به او یک مجموعه اسباب بازی مربوط به پخت و پز هدیه نمی‌کردند، و اینکه خود پنداره ماری نیز همانند جورج وودز که نسبت به همبازی‌های خود احساس حقارت می‌کرد، ممکن است از طریق رسانه‌های همگانی شکل گرفته باشد. این رسانه‌ها زنان را در نقش‌هایی ترسیم می‌کنند که فرهنگ جامعه، آنان را به ایفای آنها تشویق می‌کند، از جمله خانه داری، منشی‌گری، پرستاری و معلمی مدرسه. رسانه‌های همگانی به ندرت زنان را در نقش عالم بیوشیمی، استاد دانشگاه، یا مدیران اجرایی سازمانها ترسیم می‌کنند. اگر جورج وودز جوان را با فرزندانش مقایسه کنیم، خواهیم دید که خود پنداره اعضای گروه اقلیت می‌تواند تغییر کند، و این تغییرات می‌توانند متقابلاً روی رسانه‌های همگانی و نگرش‌های

کلی جامعه تاثیر بگذارند. روشنگر این نکته، اعتقاد آمریکاییان به استفاده از بمب اتمی در سال ۱۹۴۵ است.

عبارت اساسی سطور پیش، «نفوذ اجتماعی» است. پس تعریف ما از روانشناسی اجتماعی عبارت است از نفوذی که مردم بر عقاید یا رفتار دیگران دارد. با به کار بردن این تعریف، خواهیم کوشید تا پدیده‌های متعددی را که در مثال‌های پیش ذکر کردیم، درک کنیم. مردم چگونه تحت تاثیر قرار می‌گیرند؟ چرا نفوذ دیگران را می‌پذیرند؟ یا به دیگر سخن، تحت تاثیر قرار گرفتن، چه عاید آنان می‌کند؟ چه عواملی در افزایش یا کاهش تاثیر نفوذ اجتماعی دخالت دارند؟ آیا اینگونه نفوذ واجد اثری پایدار است یا فقط تاثیری گذرا دارد؟ چه عواملی در افزایش یا کاهش پایداری نفوذ اجتماعی دخالت دارند؟ آیا همین اصول را می‌توان در زمینه با نگرش‌های خالم دبیر شهر کنت و ارجحیت اسباب بازی‌ها توسط بچه‌ها به کار گرفت؟ چه چیز سبب می‌شود که فردی به دیگری علاقه پیدا کند؟ آیا این عمل توسط بچه‌ها به کار گرفت؟ چه چیز سبب می‌شود که فردی به دیگری علاقه پیدا کند؟ آیا این عمل از رهگذر همان فرایندهایی انجام می‌گیرد که سبب می‌شوند شخص به ماشین مسابقه خود یا به شیرین گندمک علاقه مند شود؟ شخص چگونه علیه گروه‌های نژادی و قومی پیش داوری پیدا می‌کند؟ آیا این پدیده شبیه علاقه است اما در جهت مخالف، یا اینکه مستلزم مجموعه‌ای از فرایندهای روانشناختی کاملاً متفاوت است؟

اغلب مردم به اینگونه سوال‌ها علاقه دارند. پس اغلب مردم از این نظر روانشناس اجتماعی هستند. از آنجا که اغلب ما بیشتر وقت خود را در تعامل با مردم دیگر می‌گذرانیم، تحت تاثیر آنها قرار می‌گیریم و آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهیم، آنها ما را شاد می‌کنند، سرگرم می‌سازند و خشمگین می‌گردانند، پس کاملاً طبیعی است اگر بسیاری از ما، فرضیه‌هایی درباره رفتار اجتماعی انسان پیدا کنیم. با اینکه اغلب این روانشناسان اجتماعی غیرحرفه‌ای، فرضیه‌های خود را تا سرحد رضایت خویش آزمایش می‌کنند، این آزمایش‌ها فاقد قوت و بی‌طرفی پژوهش‌های علمی دقیق هستند. اغلب، نتایج پژوهش‌های علمی با آنچه که مردم درست می‌پندارند، یکسان است. این امر شگفت‌انگیز نیست؛ چه، خردمندی عمومی مبتنی بر مشاهده زیرکانه است و در گذر زمان، از بوته آزمایش بیرون آمده است.

در واقع، وقتی آزمایش‌های مندرج در این کتاب را مطالعه می‌کنید، ممکن است گهگاهی با خود بیندیشید که این مطالب بدیهی هستند، پس چرا برای دستیابی به آنها باید متحمل آن همه وقت و پول شد. با اینکه اغلب یافته‌های این آزمایش‌ها چندان تعجب‌آور نیستند، دلایل چندی برای انجام آنها وجود دارد. یک دلیل این است که همگی ما آمادگی پذیرش سوگیری بیش پس‌نگر را داریم. این سوگیری به معنای آن است که ما تمایل داریم تا پس از آگاه شدن از نتیجه یک رویداد، توانایی‌هایمان را در بیش بینی، بیش از حد برآورد کنیم. به عنوان مثال، پژوهش نشان داده است که در روز پس از مخبرات، هنگامی که از مردم می‌پرسند کدام نامزدهای انتخاباتی را برنده می‌دانستید، آنان تقریباً

همیشه بر این باورند که برندگان واقعی را برگزیده‌اند، حتی اگر در روز پیش از انتخابات، پیش بینی‌های آنان چندان دقیق نبوده باشد.

به همین ترتیب، نتایج یک آزمایش تقریباً همیشه پس از دسترسی به آنها، پیش بینی‌پذیرتر از زمانی است که از ما بخواهند بدون بهره‌مندی از بینش پس‌نگر، به پیش بینی آن نتایج بپردازیم.

افزون بر آن، انجام دادن پژوهش، حتی اگر نتایج آنها بدیهی به نظر برسند، اهمیت خاصی دارد، زیرا بسیاری از چیزهایی که به درستی آنها اعتقاد داریم، با پژوهش دقیق، غلط از آب درمی‌آیند. مثلاً، با اینکه معقول و مستدل به نظر می‌رسد که تهدید مردم به تنبیه شدید به دلیل دست یازیدن به یک عمل خاص، منجر به الزجار از آن عمل می‌شود. مطالعه علمی دقیق نشان داده است که عکس این موضوع صحت دارد.

هر گاه مردم را به تنبیهی ملایم تهدید کنند، نسبت به آن عمل ممنوع بی‌علاقه می‌شوند. اما اگر آنها را به تنبیهی شدید تهدید کنی، حتی افزایش کمی هم در دلبستگی آنان به آن عمل ممنوع حاصل می‌شود. اگر مطلع شویم که کسی پست سر ما از ما تمجید می‌کند، در صورتی که سایر شرایط یکسان باشند، به او دلبستگی پیدا می‌کنیم. این نکته صحیح است. اما وقتی شخصی در غیابمان ضمن بیان محاسن ما، به معیلمان نیز اشاره کرده باشد، حتی بیشتر از اولی، به او علاقه پیدا می‌کنیم. در فصل‌های بعد، درباره این پدیده‌ها بیشتر صحبت خواهد شد.

در کوششی که برای فهم رفتار اجتماعی انسان صورت می‌گیرد، روانشناسان اجتماعی حرفه‌ای مزیت عمده‌ای بر روانشناسان اجتماعی غیرحرفه‌ای دارند. با اینکه روانشناسان اجتماعی حرفه‌ای همچون روانشناسان غیرحرفه‌ای، معمولاً کر خود را با مشاهده دقیق شروع می‌کنند، لیکن پا را از آن به مراتب فراتر می‌نهند. آنان نیاز ندارند منتظر بمانند که چیزی اتفاق بیفتد تا بتوانند نحوه پاسخ مردم را مشاهده کنند، بلکه در واقع می‌توانند وقوع اتفاقات را سبب شوند. بدین معنا که آزمایشی انجام دهند که در آن، تعدادی از مردم در معرض شرایط خاصی قرار بگیرند (مثلاً تهدید شدید یا خفیف، استماع مطالب خوب درباره خود یا استماع ترکیبی از مطالب خوب و بد). افزون بر آن، آنان می‌توانند این کار را در موقعیتی انجام بدهند که همه چیز به استثنای موضوع مورد پژوهش، ثابت نگهداشته می‌شود. بدین‌سان، روانشناسان اجتماعی حرفه‌ای می‌توانند براساس داده‌ها به نتیجه‌گیری‌هایی دست یابند که خیلی دقیق‌تر و معتدل‌تر از نتیجه‌گیری‌های روانشناسان اجتماعی غیرحرفه‌ای هستند که به مشاهده حوادث تصادفی تحت شرایط پیچیده، مبتنی هستند.

عملاً کلیه اطلاعات عرضه شده در این کتاب، مبتنی بر شواهد آزمایشی هستند. به همین دلیل اهمیت دارد که خواننده متوجه باشد که ۱- یک آزمایش روانشناسی اجتماعی متشکل از چیست؟ ۲- معایب و محاسن آن کدامند و مسائل اخلاقی، دلگرمی‌ها دردسرهای ناراحتی‌های وابسته به این نوع تخصص چیستند؟ با اینکه فهم روش آزمایشی حائز اهمیت است، ولی برای درک مطالب اساسی که در اینجا

عرضه شده‌اند ضروری نیست. به همین دلیل، فصل روانشناسی اجتماعی به عنوان یک علم، آخرین فصل این کتاب است. خواننده می‌تواند قبل از خواندن بقیه کتاب به مطالعه این فصل بپردازد و در صورتی که ترجیح می‌دهد، قبل از پرداختن به موضوعات اساسی، از نکات فنی اطلاع پیدا کند. یا اینکه می‌تواند هنگام خواندن این کتاب، هر موقع علاقه‌اش به این فصل برانگیخته شد، به مطالعه آن مبادرت ورزد. (اورنسون، ۱۳۸۷، ۸-۱۲)

www.ketab.ir